

MANSJÖNS HISTORIA

GÅRDSFORSKNING FRÅN LOS I
HÄLSINGLAND

FORSKARE OCH FÖRFATTARE :
BIRGER NILSSON

Juni 1994

Rättat: 2001-09-25

INNEHÅLL

FÖRORD	3
DE FÖRSTA SOM BOSATTE SIG I SÖDRA LOS.....	4
FÖRSTE NYBYGGAREN I MANSJÖN.....	5
SKOGEN VÄRDELÖS - STARRMYRARNAS VAR GULDET !	6
NATURAHUSHÅLLNING.....	6
PER OLOF SÄLJER MANSJÖN.	7
NILS OLOF NÄS SÄLJER MANSJÖN.	9
VI HADE GRANNAR SOM BODDE I JORDKOJOR.....	12
INTRESSET FÖR BRYTBAR MALM I MANSJÖBERGET FANNS.	13
HIS MASTERS VOICE.	14
GÅRDEN I SKOGEN. (EN LITEN NOVELL OM MANSJÖN)	16
BILAGOR.....	18
BIL. 1. OFVANÅKER AFVITTRINGSHANDLINGAR 1836-1845.....	18
BIL. 3. LITT Å MANSJÖN	20
BIL. 4. TILL KONUNGENS HÖGRE BEFALLNINGSHAVANDE UTI GEFLEBORGS LÄN	21
BIL. 5. TILL KUNGL. MAJT. BEFALLNINGSHAVANDE I GEFLEBORGS LÄN.....	22
BIL. 6. LANDSHÖVDINGE EMBETETS I GEFLEBORGS LÄN RESOLUTION	23
BIL. 7. ÖFVERLÅTELSEBREV FRÅN PER OLSSON RÖRANDE MANSJÖN, OFVANÅKER AF DEN 14 SEPT. 1865.....	24
BIL. 9. KONGL MAJ . TS FALLNINGSHAFVANDE ÖFVER GEFLEBORGS LÄN	26
BIL. 10. KUNGÖRELSE AF DEN 27 DECEMBER 1866	27
BIL. 11. KONGL. MAJ.: TS BEFALLNINGSHAFVANDE UNDER GEFLEBORGS LÄN	29
BIL. 12 . KÖPEBREF.....	30
GAMLA MÅTT.	31
EPILOG	33

Förord

Jag har länge funderat på att skriva Mansjöns historia. Ta reda på vem som först kom dit och började röja marken i den steniga och karga storskogen. Vilka som kom efter och fortsatte att bruka jorden. Men det har alltid kommit annat emellan.

Nu överlämnar jag en liten anspråklös skrift till läsaren. Den handlar om många för oss okända människor, som genom tiderna har levat, arbetat, roat sig, svultit och försakat, skrattat och säkert också gråtit i den ensamma gården på storskogen genom tidernas gång.

De levde under andra betingelser än vad vi gör idag. De som bodde här under 1800-talet och början av 1900-talet hade inga barnbidrag, ingen sjukförsäkring, ingen folkpension eller andra sociala förmåner. De flesta saknade också rösträtt och kunde inte den vägen påverka samhällets utveckling.

Det var Mansjön som såg oss födas och det var där vi växte upp. Lärde oss veta hut, arbeta och göra rätt för oss. Vi lärde oss även att tycka om naturen. Barfotabackarna, badvikarna, björkdungarna, bäckarna och aborrgrunden var våra lekparker. Som vuxna blev skogen vår arbetsplats. Vi fostrades av rättrådiga och snälla föräldrar och samhörigheten i den stora syskonskaran var alltid bra, även om vi gnabbades lite emellanåt.

Några av oss sökte sig ut i stora världen. Kanske kändes det trist i den ensamma stugan i storskogen ibland. Vi såg ingen framtid i skogsarbetet - ville pröva vingarna. Men när vi kom ut i stora världen kände vi ibland ett stygn i hjärtat. Vi längtade hem. Mansjön förblev vårt hem vart vi än hamnade.

Här börjar min berättelse.

Östersund i juni månad 1994.
Birger Nilsson

De första som bosatte sig i södra Los.

Långt tillbaka i tiden var de öde trakterna i södra Los vargens och björnens riken. Där härskade dessa och andra vilda djur över sina revir, där ingen människa tidigare satt sin fot.

På 1600-talet kom människan till trakten och gjorde slut på friden i de milsvida ödeskogarna. Hon lade under sig stora områden byggde sig bostäder och jagade bort eller dödade de vilda djuren.

De första människorna som bosatte sig i södra Los var svedjefinnar.

Uppmuntrade av Karl IX kom de från Savolax i Finland och började bränna skog och så sin svedjeråg i askan. De hänvisades till att bygga sina pörten högt uppe i bergen på den magraste moränjorden.

Den första finnen här på trakten lär ha hetat Petter Bertilsson. År 1628 slog han sig ner i Tenskog (på finska Hännilä). Finnarna tog i regel svenska namn, sedan de flyttat hit. Tenskog hörde på den tiden till Färila, medan Kvarnberg (Kasakka) tillhörde Ovanåkers församling. Gränsen gick på den tiden i våra trakter. Finnarna behövde stora skogsområden för sitt svedjebbruk och det berättas att när Tensfinnen mötte Lillskogsfinnen ute i ödemarken så skrek han:

Mitäs tänne tulit ? tässä mulla ois evesti kirkko tiellä.

(Vad kom du hit för ? härav skulle jag haft mig vägkost på vägen till kyrkan.)

Finnarna hade kyrkoplikt och bestraffades om de inte besökte högmässan ett visst antal gånger per år och eftersom Tensfinnen skulle ända till Färila kyrka, menade han tydligen att han ensam borde ha fiskerätt i de sjöar som passerades.

Den finske studenten C.A. Gottlund har gjort en hel del intressanta dagboks- anteckningar från sin resa i finnbygderna år 1817 och det är från hans dagbok som jag hämtat vissa uppgifter . Jag kan tillägga att detta år fanns det 14 personer boende i Hässjaberg (Hoasimäki) och 58 bodde i Kvarnberg (Kasakka), medan det i Tensskog fanns fyra gårdar och 20 personer.

Vid denna tid härjade en fruktansvärd hungersnöd i byarna häromkring. Håvaborna hade levt på bröd hela vintern bakat av agnar, halm eller bark och var gula i skinnet och hade uppsvällda magar. Gottlund blev själv bjuden på stampebröd , ett nödbröd bakat av agnar, och dessliques blev han plågad av ohyra under natten.

I varje trakt där finnar varit bosatta har det funnits en Likholme i närmaste sjö. En sådan finns också i Mansjön .Till Likholmen klövjade eller körde finnarna på släpbår sina döda under sommarhalvåret och rodde dem sedan till Likholmen, där de lade ner liken i en grop och täckte över dem med fuktigt granris. Finnarna hade långt till kyrkan och när det blev snöföre lastade de sina döda på en kälksläde och körde dem den långa vägen till kyrkan där de begravdes.. Varför de fraktade ut sina döda till en holme under sommaren har sin förklaring. Enligt finsk tro blev människan en gast, som lämnade kroppen, då hon dog. Men en gast kunde inte, enligt samma tro, ta sig över vatten, inte ens över ett litet dike. Därför kunde människorna känna sig säkra för den fruktansvärda gästen om liket bevarades på en holme i någon sjö.

Många kusliga skröner har gått i tryck om finnar som tappat lik och även småbarn som skulle döpas påstås har tappats under kalla slädfärder till kyrkan. En sak är klar. Finnarna hade inte så mycket övers för prästerskapet, som ålade dem nya pålagor undan för undan och som talade ett språk, som de inte begrep.

Svedjefinnarna fick med tiden stora skördar i den magra moränjorden och det fanns de som redde sig gott. Men när de blev alltför många och skogen brandskattades alltför hårt blev svedjebbruket förbjudet.

Ungefär 200 år sedan Petter Bertilsson bosatte sig i Tenskog kom den förste nybyggaren till Mansjön.

Förste nybyggaren i Mansjön.

Den 29 juli 1823 ansökte husmannen Olof Olsson från Kvarnberg allerödmjukast om hos ländsstyrelsen i Gävleborgs län att å Ovanåkers kronoallmanning få anlägga ett nybygge nordöst om sjön Mansjön , vid en plats som då kallades Lerhafven. (Bil. 1) Mansjön tillhörde vid den tiden Ovanåkers församling men överfördes till Los församling år 1889.

Efter ett år, den 28 juli 1824, var nybygget insynat . Där fanns redan odlat 1 1/2 tunnland stenbunden jord och man hade skördat 5/8 tunna korn, 1/2 tunna råg, 3 kappar ärter och 1 tunna potatis. Säkert hade nybyggaren och hans medhjälpare arbetat hårt eftersom de redan odlat upp 1 1/2 tunnland stenbunden jord, med de primitiva redskap som på den tiden stod till förfogande«och det framgår inte heller om man kunnat anskaffa någon häst vid det här laget . Men nybyggaren ser redan möjligheten att odla upp en myra till sval. Han och hans folk har också hunnit med att bygga en stuga med två fähus, badstuga, foderlada, sädeslada och ett fjös.

Detta första nybygge uppfördes troligen nedanför den lada, som kallas Gammelgårn och som ligger ca 400-500 meter söder om nuvarande byggnad. Vid ett besök i sommar såg vi att ladan håller på att ruttna ner . Den är byggd av bilat timmer och tätt knutad vilket talar för att den inte byggts som en vanlig hölada. Troligen är den den sädeslada, som ingick i det första bygget. Att den förste nybyggaren Olof Olsson även byggde ett badhus med det första, skvallrar om att han härstammade från finnsläkt. Finnarna är ju kända för att alltid ha ett badhus eller bastu hemma på gården, där hela familjen regelbundet lögar sig även tillsammans med eventuella gäster.

Olof Olsson var född år 1775 i Faxen, Färila församling, men han kom till Mansjön från Kvarnberg. Hans hustru, Anna Danielsdotter var född i Ovanåkers församling år 1777

Olof och Anna hade fyra barn nämligen Per Olof, som övertog stället i Mansjön efter sin far och var född 1806., vidare Jonas född 1810, som flyttade till Voxna 1832 samt tvillingarna Carl Gustaf och Johan Erik, födda 1815. Johan Erik drunknade 35 år gammal.

Olof Olsson , som bodde kvar i Mansjön med sin hustru till döddagar, överlät redan från början nybygget Mansjön till sin son Per Olof (bil. 4.), som då var i sina bästa år, 21 år gammal. Per Olof hann med två äktenskap och fick två barnkullar. Första gången gifte han sig 1834 i Ovanåkers församling med Marta Nilsson, som var född 1811 i klon, Ovanåkers församling. De hade tre barn: Nils Olof född 1836, Anna Maja född 1841. (Anna Maja fick en dotter Anna Lovisa 1867 uä, vilket nog samt antecknats i husförhörslängden. Tredje barnet hette Per och han var född 1845. Per Olofs första hustru Marta, dog i Mansjön i smittkoppor endast 40 år gammal.

Per Olof gifte om sig i Los år 1855 med pigan Brita Ersson, som då var 24 år och kom från Näsbyn i Alfta församling. Hon födde honom fyra barn nämligen Erik, som dog i lugnsot endast två år gammal, Brita och Johanna födda 1857 respektive 1863 samt Jonas, som just fyllt ett år då han gick bort.

- Aldrig får man vara riktigt glad, sa pigan, på sommaren går åskan och på vintern är det husförhör. Husförhör hölls i regel en gång om året och avskyddes av de flesta. Då satt den mäktige prästen vid ett bord där framme och ropade upp alla boende inom området namn för namn. Varje hushåll var skyldigt att närvara med minst en person, som fick resa sig och svara vid namnuppropet. Men det räckte inte med detta. Den vördige prästen brukade också ställa knepiga frågor ur Luthers Lilla katekes, som var den tidens andliga rättesnöre för undersåtarna. Resultaten av förhören noterades noga i husförhörslängden. Där antecknades även vilka år vederbörande tagit nattvarden i mogen ålder och bevisat förhör inför prästen.

I avskrifterna av husförhörslängderna, som jag fått på mikrokort från SVAR i Ramsele, har jag kunna utläsa att exempelvis nybyggaren Per Olof Olsson i Mansjön bevisat förhör inför prästen åren 1863, 64 och 65 och tagit nattvarden 24/2 1867 och att han läser väl. Hustrun Brita får samma betyg beträffande läsningen och hon har även tagit nattvarden och bevisat förhör vid mogen ålder vid ett flertal tillfällen. Per Olofs fader Olof Olsson däremot verkar ha det lite besvärligare med läsningen eftersom det står hjälpligt i hans kolumn. Dessutom finns ett spöstraff antecknat för Olof Olsson. Jag har inte lyckats ta reda på vilken förseelse det rör sig om. Däremot vet jag att det behövdes inte så märkvärdiga förseelser för att ett antal spörapport skulle dömas ut.

Beträffande förmågan att läsa innantill bör vi komma ihåg att läskunnigheten inte var så stor då. 1842 års folkskolestadga, som innebar att i varje socken skulle minst en folkskola inrättas, hade inte trätt i kraft vid den här tiden och skolan i Lomsjöhed byggdes först 1874.

I husförhörslängden för 1827-1831 är Per Olofs familj och hans föräldrar Olof och Anna första gången uppförda för Mansjön. De flyttade alltså till Mansjön år 1827, sedan de uppfört de byggnader vid Gammelgårn, som insynats. Enligt Landshövdinge Embetetets resolution av den 31 dec. 1828 (bil. 4) meddelades att sökandens son Per Olof får inhägna, upptaga och begagna den besiktade lägenheten i Mansjön. Samtidigt beviljades 25 frihetsår från 1828 räknat för alla utskylder för nybygget för Per Olof samt hans hustru och barn.

Skogen värdelös - Starrmyrarna var guld !

Till hemmanet Mansjön hörde omätliga skogsmarker. Men skogen betraktades som värdelös på den tiden. Den togs i bruk endast som vedbrand, nybyggnad eller reparation på den egna gården och någon skogsvård i egentlig mening förekom inte.

För bonden var starrmyrarna guld värda eftersom det jämt var knappt om foder till kreaturen i lagårn. På våren gapade hemmaladorna ofta tomma och då var det bra att ha några vinterhässjor att köra hem. Detta gällde även nybyggaren i Mansjön Per Olof Olsson, som nu hunnit se sig omkring i omgivningarna och funnit odlingsjord på västra sidan av sjön samt en slätterlägenhet, som tillhörde Tenskogs byamän, som han ville lägga beslag på (bil. 2 och 3). Men styresmannen för avvittringsnämnden var en hårdhudad rackare och sade blankt nej.

Per Olofs yngre broder husmannen Carl Gustaf flyttade också till Mansjön. Om honom är antecknat utfattigt i Los husförhörslängd. Carl Gustaf gifte sig 1855 med Karin Ersdotter, som var född 1824 i Veckebo, Färila församling. Karin hade ett barn före äktenskapet, August, som var född 1827.

Carl Gustaf och Karin hade fyra barn. Johan Olof Ulrik, Anna Christina, Per Adolf och Carl Erik, som dog ett år gammal.

Nu fanns det ganska många starka armar i Mansjön, som kunde hjälpa till att bryta ny mark från stubban rot, som det hette. Och det behövdes, än skulle åtskilliga tunnland odlas upp i den steniga marken i Mansjön med dåtidens enkla redskap och bli till nya åkrar och svalar, som skulle bära stora skördar. Skratt från lekande barn hördes också från den ensamma gården på storskogen. Där fanns många munnar att mätta, det visste den unga husfrun Brita, som skulle finnas till hands både i kök och på åker. Både hon och Per Olof visste att nödåren skulle komma och hälsa på i stugan emellåt. Då gällde det att hålla ihop och förlita sig på att hälsan och deras starka armar stod dem bi.

Naturhushållning.

Människorna som bodde lite vid sidan om rörde sig ganska sällan med reda penningar, på 1800-talet. Det var naturhushållningen som gällde. Man hade lärt sig att fattigdomen och de ständigt återkommande nödåren klarades bättre om man hade en liten jordbit och några kreatur i fjöset att ty sig till. Det var väl också så som Per Olov med familj och föräldrar tänkte då de bröt upp från Kvarnberg och efter mycket slit kunde sätta fötterna under eget bord i Mansjön..

Hur tiderna än förändrades fick man ändå en skvätt mjölk från fjöset, en smörklick och kanske någon ost att sätta på bordet. Vid höstslakten blev det lite kött, blodmat och kokkorv. När grisen slaktades till jul fanns fläsk och skinka på julafton. Av fårullen spann man garn och stickade varma strumpor och vantar till vintern. Och visst smakade det bra att få ett frukostägg, som ens egna hönor värpt.. Det var väl så, kan man tänka sig, som Per Olofs familj och hans föräldrar tänkte och levde, när man odlat upp några tunnland åker och fått en tre, fyra kor i fjöset, en gris i stian och en skock får i kätten. Vidare tog de noga tillvara det som naturen bjöd på. Näten skulle läggas varje kväll för att få lite fisk till middan och när lingonen var mogna ryckte både stora och små ut på bärplockning. Det gällde att få åt sig så mycket lingon som möjligt, som sedan kokades till bärmos i stora kittlar. Sylten skulle räcka till många vattgrötar under kommande vinter. Bonden hade även ett köttförråd i sin skog, där han med bössan på axeln kunde skaffa sig en stek då andan föll på.

På marknaderna skedde en omfattande byteshandel. Pengar spenderade man väl mest då man köpte lite krimskrams åt fästmon eller frugan och en strut hemkokta karameller åt barnen. Men gällde det att byta häst på marknaden fick man ta ett ordentligt grepp i plånboken.

Nu var vi framme vid 1860- och 70-talen och det kom fler människor till Mansjön. Drängen Jon Erik Olsson som var född 1815 flyttade till Mansjön 1858 och arbetaren Jon Jonsson, kom från Östmark 1874 och var gift med Maja Stina Johansdotter. De hade två söner, Anders och Erik, som båda föddes i Los. En Per Johan Nordlund från Voxna, skriven som brukare, gifte sig 1861 med Christina Lindblad från Ovanåker och flyttade till Mansjön, troligen 1866-67. Strax efter giftermålet fick de en pojke Johan Ulrik och två flickor Carolina och Gretha, Nils Olof Persson gifte sig 1878 med Anna Nilsdotter, som var född i Ovanåker. De fick tvillingar och kom till Mansjön någon gång i slutet av 1800-talet.

Frågan är var och hur bodde alla som kom till Mansjön. Jag har haft ett flertal kontakter med Överlantmätarmyndigheten i Gävle, som har arkiverat alla kartor på fastigheter i hela landet. De har bara en fastighet karterad i Mansjön, men säger att det är inte säkert att den som byggde en liten stuga kallade på lantmätare och fick den inritad på en karta. Troligen gick det till så i Mansjön att man frågade den som rådde om marken om man fick bygga och sedan byggde man bara.

Per Olof säljer Mansjön.

Per Olof började fundera på att sälja Mansjön.

Båda föräldrarna var nu döda. Olof dog 1857 i Mansjön i en ålder av 82 år och hans hustru Anna avled året efter i Mansjön 81 år gammal. Själv skulle Per Olof snart fylla 60, medan hans unga hustru Brita bara var 34 år när en hugad spekulant på Mansjön anmälde sig 1865.

Den hugade spekulanten titulerades som handlare, han hette Nils Olof Näs och var från Östersund. Köpebrevet var daterat den 14 september 1865 och köpesumman var 12,000 Riksdaler Riksmünt (bil. 6 tom 11). Jag har försökt forska efter vem denne Nils Olof Näs, eller Näsen som han kallades, var. Han kom ju från Östersund och jag har fått ett besked per telefon att det finns två Nässläkter i Jämtland, men någon som köpt skog i Mansjön känner den som jag talat med inte till. Det är ju i för sig inte så märkvärdigt, det är ju över ett hundra år sedan köpet gjordes.

I detta och många andra fall kan jag bara anklaga mig själv, som inte frågade min far, eller någon annan i hans ålder, om vad som skett i Mansjön i gångna tider. Men då hade man inte så mycket intresse av vad som hänt förrut, då såg man bara framåt. Men de gamla tog med sig så mycket av intressant historia då de gick bort, som vi borde ha tagit vara på innan det var för sent. Men försent ska syndaren vakna.

Nils Olof Näs behöll Mansjön nr. 1 endast i sex år och jag vet inte om han bodde där någon gång. Han finns upptagen i husförhörlängden för Los församling en gång och då bara som ägare till Mansjön nr. 1.

Vidare undrar man ibland om Näsen köpte Mansjön i spekulationssyfte. Det var ju nämligen så att efterfrågan på skogsråvaror började stiga både här hemma och utomlands i slutet på 1800-talet. Det behövdes bjälkar, plank och master till skeppsvarven, gruvstötter till England bl.a. och byggnadsvirke härhemma. Flottleder rensades upp, sågverk grundades och massafabriker växte upp vid kuster och älvmyningar. Aktiebolag och banker bildades och skogsavverkningarna kom igång. Priserna steg på trävaror. Skogen fick värde.

Någonting annat hände också i samma svep. Skogsköpare packade slädarna fulla med spickekorv, rökta fårbogor, amerikanskt fläsk, brännvinslitrar och färdigskrivna köpekontrakt och stack upp till de norrländska avsidesbönderna för att lura av dem deras skogshemman. Detta kom också Mansjön nr 1, med sina milsvida arealer av grov timmerskog, att drabbas av några år senare. Men det återkommer jag till.

Näsen betalade alltså 12.000 Riksdaler Riksmünt för Mansjön. Om en Riksdaler Riksmünt, som böckerna anger, motsvarade en krona, så tycker man att Per Olof fick bra betalt för sitt hemman. Men då ska man också komma ihåg att i köpet ingick oerhört stora arealer växtlig timmerskog och att efterfrågan på trävaror ökade kraftigt. Så det skulle nog visa sig att Näsen gjorde en bra affär i alla fall.

Syn av kronohemmanet Mansjön nr.1 om 3 öresland, förrättades den 28-29 september 1868. Förteckningen är intressant, den visar nämligen antalet byggnader, storleken av varje byggnad, det skick den befinner sig i, antal djur, odlad åker, sval och befintlig skog, som hör till hemmanet. Å Nybygget

fanns följande byggnader uppförda:

Mangårdsbyggnad: 50 fot lång, 20 fot bred, 12 1/2 fot till väggbandet och 16 fot till kroppåsen, innehållande byggnaden 3 rum med 3 vindar och 2 murar under tak spjelor. NY.

Källare: av sten under nämnda byggnad. I GOTT STÅND.

Stallbyggnad sammanbyggd med Wisthusbod 42 fot lång, 15 fot bred, 11 fot till väggbandet och 14 fot till kroppåsen under samma tak av stickor. I GOTT STÅND

Kornlada 23 fot lång, 20 fot bred, 9 fot till väggbandet och 13 fot kroppåsen, under tak av spjelor. I GOTT STÅND.

till

Winter Fähus med mur under tak av näfver och klufvet virke,

I FÖRSVARLIGT SKICK.

2:ne Sommar fähus I försvarligt skick.

Badstufva NY

En stugubyggnad, Innehållande 2:ne rum under tak av näfver och klufvet virke.

I FÖRSVARLIGT SKICK

Å nybygget finnas 3:ne större hölador under tak av stickor, af hvilka 2:ne äro nya samt 6 st. mindre hölador. I GOTT STÅND

Odlad åker och sval = jord uppmättes och befanns innehålla 12 tunnland 15,972 Kappland i areal till större delen nybruten. FÖRSVARLIGT H ÄVDAD

Äng. I ladorna inbergade Höet uppmättes och befanns utgöra 2,720 kubikfot.

Innehafvarna har, utom den i karta beskrifningen upptagna Ängesslåttern börjat afrödja ungeför 3 Tunnland i areal till ängsslått, som efter ändrad odling anses böra gifva minst 1.230 kubikfot hö årligen. Hägnader, diken och rödjningar befunnos uti -----FÖRSVARLIGT SKICK.

Härvid bör anmärkas, att under innevarande års starka torka höskörden utfallit en tredjedel under den vanliga höafkastningen.

Skogen enskiftad är efter behovet tillräcklig. För närvarande vinterfödes i Nybygget 1 häst, 5 st. kor, 8 st. getter, 12 st. får och 1 gris.

Enligt synerapporten (bil. 12) hade man före 1868 uppfört en ny mangårdsbyggnad och badstuga, medan övriga byggnader var i relativt gott skick. En befintlig stugubyggnad, troligen första huset som byggdes i Mansjön, hade man sparat och det behövdes säkert som bostad åt de som flyttade dit under årens lopp. Man hade nu odlat upp inte mindre än 12 tunnland åker och sval, byggt ny mangårdsbyggnad och badhus och hållit andra byggnader i gott skick och skaffat en efter jordbrukets storlek ganska stor djurbesättning. Man kan antaga att de som flyttade till Mansjön fick arbete åt ägaren med nyodling, byggnationer, slätter- och skördearbeten.

Året 1868 torkade större delen av höskörden bort, man fick endast en tredjedel av den vanliga skörden det året.

Nya människor hade flyttat till Mansjön under årens lopp. Dit kom också en skraddare, Erik Nils Skogberg med sin hustru och slog sig ner samt husmannen E. Fahlström och hans hustru Anna Greta med sina två pojkar.

Vi känner inte dem, som jag hittills räknat upp. Jag har fått deras namn och födelseår i husförhörslängder och andra handlingar. Men dessa papper talar inte om hur nybyggarna såg ut, hur dom tänkte och hur dom

var som människor. Om de hade den karaktäristiska Mansjönäsan, lite smal och böjd - eller en potatisdito. Om vi har finnsläkt i blodet, eller om vi härstammar från bondeland. Bara om de, som jag skrivit om, gjort något fuffens kom de in i domböckerna och då blev de noga beskrivna. Men där har jag inte brytt mig om att forska.

Troligen var dom, som bodde före oss i Mansjön, ungefär som vi. Störväxta eller små, glada ibland och ibland ledsna. Skrattade. Grät som vi, när det kändes trist i Mansjön. Som vi, upplevde de både kalla vintrar och varma somrar, regn och solsken. På vintrarna åkte de kanske spark och skridskor på Mansjöns is och skidor vid källarbacken, som vi. På somrarna badade de vid badstället efter en het dag, då de arbetat med höhässjning, som vi gjorde. De klädde säkert om på lördagskvällen, gick på kalas eller bjudningsbal och dansade efter dragspelet på logen, som vi. De älskade och gifte sig som vi.

De var nog ganska lika oss. Men på ett sätt skilde vi oss åt.

De var fattigare än vi. De hade inte samma sociala trygghet, som vi har. Och deras gräns mot omvärlden låg lägre än vår. Den lilla världen var deras livsrum, medan vi fick se den stora världen. Men det behöver inte betyda att vi blev lyckligare än vad dom var.

Per Olof Olsson bodde kvar i Mansjön till 1870, fem år efter det han sålt

gården till Nils Olof Näs. Sedan tog han familjen med sig och flyttade till Rättvik. Per Olofs broder Carl Gustaf gav sig också iväg med sin familj samma år till någon plats i Ovanåkers församling. Därmed var de, som först röjde skogen och marken i Mansjön borta och nya släktled fick ta vid. Nu skedde ett generationsbyte i Mansjön i och med att vår släkt i fortsättningen blev brukare av hemmanet.

De vilda djuren, som före svedjefinnarnas tidsepok på 1600-talet oinskränkt härskat över sina revir i de stora skogsområdena runt Mansjön, hade under tidens gång trängts undan av människan. Med bössa och olika fångstmedel hade jägarna gjort djuren till sina fiender, dödat eller drivit bort dem och korat sig själva till härskare över skogen och deras revir.

Nils Olof Näs säljer Mansjön.

En ny period i Mansjöns historia började. Det enskilda ägandet av jorden och skogen led mot sitt slut. Nu tog bolagsväldet över. De krökta ryggarnas tid började.

Den 3 november 1871 sålde Nils Olof Näs Mansjön nr. 1 till Woxna Bruksegan, som framdeles blev Ljusne-Woxna AB. Priset var 20.000 Riksdaler Riksmünt. (Bil. 13).

Far berättade en gång att Näsen var så glad när han fick pengarna att han hoppade och dansade och skrek i högan sky: Åtti hundra tar aldrig slut. Han hade ju gett 12.000 för Mansjön då han köpte och fått 20.000 när han sålde, så det var riktigt att han tjänat Åttihundra. Och därmed försvann väl han från Mansjöns horisont med en späckad plånbok.

Enligt handlingarna var en Grosshandlare W.H. Kempe inblandad i affären. Slakten Kempe är ju än idag ett känt namn ifråga om skogsaffärer. Men det var Bruksförvaltaren August Daniel som sökte lagfarten. Enligt papperen verkar det som om man först köpte halva hemmanet och om ett par år resten. Skogsavverkningarna hade kommit igång och det var naturligtvis de stora skogsarealerna i och runt Mansjöberget som man ville åt och där man till dags dato avverkat för många miljoner

Nu var det definitivt slut på ägandet av jord och skog för dem som i fortsättningen blev brukare i Mansjön. De blev istället arrendatorer under bolaget, som i början även ägde affären, vilket innebar ett slags livegenskap, där arrendatorerna var hänvisade att ta det skogsarbete, som bolaget pekade ut, till priser som bolaget bestämde och att de även i början köpte sin mat i bolagets affärer till de priser, som bolaget också bestämde.

Nils Persson (min farfar) var född 1829 och var landbonde i Gropabo. Han gifte sig 1854 med Carin Pehrsson född 1833 (min farmor). Hon kom från Blömmaberg och var dotter till P. Qvist. De flyttade till Mansjön 1872, då farfar blev arrendator åt Ljusne-Woxna Aktiebolag. Vid den tiden måste bolaget ha byggt hus åt arrendatorn på den plats där nuvarande gården är belägen.

Det berättas att farfar var en lättlivad och glad människa, som tog livet med en klackspark, medan farmor, Mansjö-Kare som hon kallades, var mera sträv och allvarsam till sinnes. En dag kom farfar hem dyblöt och berättade med ett leende på läpparna att han ramlat ner i en tjärn och höll på att drunkna. Farmors enda kommentar lär då ha varit: Då skrattade du väl inte?

År 1880 hade farmor och farfar hemmanet och nio barn att dra försorg om. Dessutom bodde arbetaren Nils Olof Jonsson i Mansjön. De fick minsann inte ligga på latsidan.

Av barnen var Margta Kristina äldst och hade 1880 fyllt 25 år, Per Olof var 24 år och for till Amerika 1881, men kom tillbaka 1895. Edla var 1880 21 år och for till Amerika 1882 (Mora i Minnesota), Jonas (Jonke) var 18 och Vilhelm 13 år, båda följdes åt till Amerika 1888, där de båda omkom vid den stora Skogsbranden i Hinckley, Minnesota 1 September 1894 tillsammans med 400 andra personer. Carolina (Lina) var 17 år vid det här tillfället, Helena var född 1868 och dog samma år, Erik Verner (far) var bara 10 år 1880 och Emma var född 1980.

Efter denna tråkiga uppräknning kan jag tala om att både Jonke och Vilhelm gifte sig i Amerika. Vilhelm och hans fru Berta var barnlösa. Jonke och Christine hann få 1 barn, Walter V. Nelson, innan han omkom i skogsbranden. Walter gifte sig men en tysk kvinna Louise B.Pohl. Dom fick 17 barn och det berättas att då det sextonde barnet föddes fick Valter ta sin säng och flytta in i ett annat sovrum, medan Louise låste sin sängkammardörr om kvällarna. Men trots detta så föddes ändå det sjuttonde barnet. Både Jonke och Vilhelm var kända som rekorderliga karlar och bra skyttar i sitt nya hemland.

Lina gifte sig med Jöns Sigfridsson. De bodde i början tillsammans med sin son Fride i Mansjön, men flyttade sedan till Kvarnberg. Verner (far) gifte sig med Emma, Elisabet Olsson från Lobonäs och övertog arrendet i Mansjön av farfar och slutligen Emma, född 1880, som gifte sig med Johan Bjurman och bosatte sig i Järpberget.

Min far berättade att det bodde en gubbe i Mansjön, som fångat en björnung, som han bodde tillsammans med och lärt dansa och göra konster. Gubben var ända uppe i Ångersjö i Härjedalen och visade upp sin björn och tog kanske en femöring i inträde. Jag har förgäves sökt namnet på den som ägde björnen, men tyvärr misslyckats.

En dag hände det sig att två av mina farbröder, Jonke och Vilhelm som då var småpojkar, drev omkring i Mansjön och råkade hamna utanför stugan, där björnghubben bodde. De visste att han själv var borta och kikade på fönstret.

De såg hur björnen satt och sov i köket med huvudet vilande på köksbordet. Då utspann sig följande samtal:

- Ska jag smyga mej in och ge björnen en riktig örfil? frågade Jonke.
- Ja, gör det ! tyckte Vilhelm .

Jonke smög sig in och gav björnen en rungande örfil, sprang kvickt ut igen och smällde igen dörren.

Men nu hände någonting, som ingen av pojkarna räknat med. Björnen vaknade och var ursinnig. Han rev ner köksskåp, slog sönder porslin och gjorde rent hus därinne. Vad gubben sa då han kom hem förtäljer inte historien.

Emellertid fick björnen ett sorgligt slut. Som vanligt hade gubben honom med på lasset bunden med ett rep om halsen när han var på marknad nere på socknen. På hemvägen blev han inropad på kaffe i en gård. När han satt därinne kastade sig björnen ner från lasset och ströp sig i repet.

Min farbror Per Olof Nilsson född 1856 bosatte sig i Kvarnbergstorp och gifte sig med Marta som han beskrev som inte vacker men ändamålsenlig.

Jag minns honom som en prydlig herre kraftigt växt, vitt yvigt hår och kraftiga mustascher. Han talade väl, skarvade gärna på sina berättelser och uppförde sig elegant. Han var klipsk och hade fin humor.

Det berättas att han en gång lånat en bekant på Los ett tusen kronor, som han trots påstörningar, inte fick igen. Per Olof for då till Los, uppsökte mannen och föreslog att de skulle följas åt till landsfiskalen, så han fick reda ut saken.

- Jag har inte lånat ett öre av dej, skrek mannen, men visst kan jag följa dej till landsfiskalen.

De knallade iväg till landsfiskalen. Per Olof knackade försiktigt. De släpptes in, varvid Per Olof bugade sig och började:

- Herr landsfiskal ! Den här mannen som jag har med mej har lånat två tusen kronor av mej !

Längre hann inte Per Olof innan han blev avbruten av sin följeslagare, som tappade besinningen och röt:

- Nää du! Ett tusen var det inte ett öre mer !

- Så där ja, så där ja, fortsatte Per Olof med sin lugna stämma. Nu har du erkänt ditt lån och vi har landsfiskalen som vittne. Nu är det bara att betala, min vän.

När farbror Per Olof kom tillbaka från Amerika hade han givetvis mycket att förtälja. En vinter bodde han i en timmerkoja och berättade de mest fantastiska historier om sin amerikavistelse, medan han stekte sin kolbulle. Hans kompisar låg på britsarna och slölyssnade. Till slut frågade en av dem:

- Varför for du från Amerika Per Olof, när du hade det så bra där?

Per Olof vände och vred på sig, men till slut kom det:

- Den frågan skulle jag egentligen inte svara på, för nu känner jag mej lite skamlig. Men när du ändå frågar så kan jag i all förtrolighet tala om att man skulle välja president i Staterna, när jag var där och då blev jag tillfrågad om jag ställde upp. Men jag blev skamlig och då reste jag hem.

Då lär kompisarna ha protesterat högljutt och en tänkte kasta ut Per Olof.

Men han var lika lugn och sa:

- Jaså, vill ni inte höra mer om hur jag hade det i Staterna, då ska jag inte besvära.

Året var 1895, Farfar Nils Persson var då 66 år och farmor Carin 62 år. De hade haft ett strävsamt liv i Mansjön och fostrat många barn. Edla, Jonke och Vilhelm hade lämnat hemmet och farit till Amerika och dem såg de aldrig mer. Per Olof hade kanske kommit hem från Staterna det året och bodde i Mansjön, troligtvis ogift ännu och skrevs som arbetare. Jöns, Lina och Fride bodde i Mansjön, likaså Emma som var bara femton år och yngst i syskonskaran. Fader Verner född 1870 fanns också i Mansjön och gick i giftastankar. Enligt mina papper var farfar ännu arrendator i Mansjön, men det verkade vara sista året innan fader Verner tog över.

Farfar hade som vuxen tagit nattvarden och undergått förhör hos prästen vid tre tillfällen. Farmor var ett snäpp värre, hon hade klarat fyra förhör. Sedan upphörde tydligen den här typen av förhör inför prästen, vilka måste ha varit ganska plågsamma. Syskonen Vilhelm, Verner och Emma slapp dem i alla fall.

När mor och far gifte sig var årtalet 1895. De var unga och såg säkert ljust på framtiden. Far var bara 25 år och mor 24. Far skulle bli arrendator i Mansjön efter farfar och överta jordbruket och mor skulle stå vid hans sida både i vått och torrt. Valter föddes samma år och Einar året därpå. Sedan kom barnen som trädde på ett snöre tills Birger anlände till jämmerdalen. lite på sladden 1915. Då var det stopp!

Jag måste få skryta lite och säga att Mansjön är en mycket vacker plats, särskilt sommartid. Ställ dig ute på gårdsplanen och se ut över sjön med samma namn. När vågorna krusar sjön, glittrar den som silver. Du ser holmarna ligga som slagskepp på vattnet. Mansjöholmen, dit smågluttarna Valter, Einar och Signe olovandes sprang över på nattgammal is en vinterdag och isen brast under Einar, som dyblöt kommenderades in i vedboden av Valter för att torka. Då du! var det nära ögat! Hade inte mamma kommit ut för att hämta ved hade Einar frusit ihjäl på minuten.

Längre bort ser du Erkjonsholmen, dit någon rodde ett kaninpar en vårdag under kristiden. När han sedan skulle hämta hem några stekar på sensommaren, lär hela holmen ha kryllat av kaniner. Du ser vidare en skymt av Perjansholmen, nästan i ändan av sjön och slutligen Likholmen, som blev en mellanstation, dit finnarna fraktade sina lik under sommaren, innan de på vinterföret kördes till kyrkan och kom i vigd jord. Det finns säkert mycket mer historia gömd på dessa holmar och stränder, bara man börjar gräva

Där du står, ser du vidare den taggiga skogsranden borta vid horisonten, som liksom står på vakt mot främmande inkräktare. Du ser Ryttarklinten, där det sägs att en finsk krigare från en ryttarskvadron en gång suttit till häst och skådat ut över nejden. Där brukade vi unga tända majeldar för längesen. Och du ser åkrar och svalar, som nu håller på att växa igen.

Förr kom många, även okända, till Mansjön, stannade bilen, gick och ställde sig på gårdsplanen, stod där tysta och såg ut över sjön innan de satte sig i bilen och for vidare.

Farfar dog 1907, han blev 78 år. Farmor, som jag kommer mycket väl ihåg, levde till hon blev 94 år. Hon blev blind och nästan döv på slutet. Efter 1913, då folkpensionen infördes hade hon 15 kronor i kvartalet i pension. Hon flyttade på ålderns höst mellan sina barn, tre månader itaget. Mansjö-Kare var en krutkärring. Hon hade Mansjönäsa och hon visste vart skåpet skulle stå. Henne vill jag skriva lite mera om sedan.

Vi flyttar oss fram till 1912. Farmor bodde kvar i Mansjön som änka och det berättas att hon hade en egen ko i farmorsfäiset, som fortfarande finns kvar. Hon hade också en egen åkerlapp, farmorssvalen, för att få hö till kon.

Min far hade nu varit arrendator under bolaget Ljusne-Woxna några år och mor hade fött inte mindre än sju barn vid den här tiden. De var unga och bodde kvar i föräldrahemmet. Det var äldstingen Valter som då fyllt 17 år, Einar 16, Signe 13, Tora 9, Karin 7, Holger 5 och Böre 3 år. Samma år föddes Ester och senare, 1915 Birger. Det var en stor familj att försörja. Dessutom bodde arbeterskan Anna Andersson 29 år där med gossebarnet Nils 3 år. Hon var ogift. Arbetaren Per Olof Andersson var också mantalsskriven i Mansjön, men jag har inte lyckats ta reda på vilka de två sistnämnda var. Kanske det var arbetskraft som far lejt in.

Jordbruket i Mansjön, som jag minns det uppgick till sju tunnland och förutom hemtäkten bestod det av några små svalar en bit därifrån som man kallade Olarsasodlingen (det verkar som att någon som hetat Olle Larsa, odlat upp den tækten, men därom vet jag intet.) I Östervik, knappa två kilometer hemifrån efter sjöstranden fanns två lador och ganska många svalar och där fanns det gott om huggormar minns jag. Far var inte rädd för ormar, men skraj för grodor. Ormarna brukade han trampa på och slänga upp i luften åt vårt håll då vi stod och hässjade hö i Östervik. En gång visade han mig en sak, som jag inte fått förklaring på än. Först dödade han en huggorm genom att trampa på huvudet, sedan lade han den döda ormen under en grästuva och uppå den ett kors av två grenar.

- I kväll ska vi gå hit när solen gått ner, sa han och det gjorde vi. Då låg det en annan orm (makan ?) och ringlade sig kring korset, som han dödade.

Apropå Östervik så var jag dit härom dagen och fann att allt var igenväxt med grov skog och ladorna var nerruttnade. Naturen hade tagit igen vad människan tidigare lagt under sig.

Jag minns att även vi tog noga reda på starrgräset på ängset nerom gården och uppefter Loån. Böre minns att vi hade sju utslätter efter ån och han kommer ihåg hur noga far var då det gällde att göra vinterhässjor. De skulle vara vassa som en rakkniv uppe i toppen. Klyva regndropparna, som det hette. Det gällde att vara uppe med tuppen, medan daggen var kvar då man slog starrgräset, men tyvärr tänkte den ilska småsven samma sak, som tydligen kom till världen för att förgifta tillvaron för slätterdrängar och räfspigor. För att dryga ut kofodret minns jag att vi till och med brukade släpa ett lieorv med två liar fastsatta efter en eka och ta reda på fräken i vikarna, som flottades i land och hängdes upp på tork. Även detta fick duga som foder åt korna, när hemmaladorna var tomma.

Vi hade grannar som bodde i jordkojor.

I en liten jordkoja på andra sidan sjön bodde Kvista-Pelle. Jag minns att jag som liten brukade få följa med och hälsa på honom. I kojans, som var väldigt liten, fanns en öppen spis murad av gråsten, jordgolv, ett litet fönster och en säng att sitta på. På ett spett i taket brukade det hänga några sotiga korvringar. Därinne var det trångt och mörkt. Farmor var visst halvsystem till Pelle.

Kvista-Pelle var en stor kraftig karl, med en röst som en dombasun, som hördes över hela sjön. Han var en stor skämtare och tyckte om att retas med Mansjö-Kare då hon kom roende. Självt hade Pelle den egenheten att han aldrig rodde båten framåt, han mynnade alltid då han var ute på sjön.

En dag kom Carin i sin eka och ville låna socker av Pelle, som på skämt nekade henne den tjänsten. Då tänkte Carin, hoppade i båten, rodde hemåt och lovade Pelle att hon aldrig skulle komma tillbaka. Då skrattade Pelle gott, sprang ut och skrek med sin tordonsstämma:

- Kom tebaka Care, visst får du låna socker, dä förstår du väl !

Och så var sämjan återställd till nästa besök.

Farmor var mycket darrhänt då hon blev äldre, minns jag. Hon drack kaffe ur skopa, vilket jag alltid tittade på, eftersom det var ovanligt. Sina Frangulapiller skulle hon ha ett par gånger om dagen och då skrek hon tills hon fick dem. Vi hade långt till apoteket så ibland måste min syster Karin snickra en flaga av ett vedträ, som liknade ett piller. Det såg hon inte och då gick det lika bra.

På andra sidan sjön en bit norr om Pelles koja bodde en liten fin gumma, Sara-Stina, som var syster till Per-Jans Adolf, mångsysslaren som bodde vid Adolfsbäcken på Fallet. Han som brukade berätta om Killerispicken och som tillverkade ett par vingar åt sig och försökte flyga men hamnade i gödselstacken, Men nu var det om Sara-Stina jag skulle berätta.

Hon bodde i ett litet krypin, där hon hade väldigt fint, tyckte alla, som var dit. Vit sand på jordgolvet, rena trasmattor och vilda blommor som hon satt i plåtburkar i fönstren. Sara-Stina sysslade med näverarbeten, sades det. Hon fick ge namn åt en vik strax nedanför hennes koja. Den heter än idag Saraviken.

Idag hittar du inga rester efter vare sig Kvista-Pelles eller Sara-Stinas kojor. De är jämnade med marken och överväxta med mossor. Naturen har tagit tillbaka vad människan en gång byggde upp

Intresset för brytbar malm i Mansjöberget fanns.

Sökandet efter brytbar malm i Mansjöberget pågick för länge sedan. Tage Persson har berättat för mig att redan år 1736, långt före innan Mansjön var bebyggt, fick Woxna Bruk tillstånd att bryta malm och pipsten i Mansjöberget och att finnan Per Persson från Per-Ors i Kvarnbergstorp arbetade där en tid. Det är väl allt vad man vet om detta.

Att det sedan bröts kalk där och att det fanns en stor kalkbod nedanför gruvorna det vet vi. Kalken fraktades till Voxna och användes vid järnframställningen i masugnarna där. En lada som fanns strax före Östervikstället kanske användes för lagring av den kalk, som fraktades ner från berget.

I början av 1920-talet kom Harry von Eckerman och satte igång provborrningar i Mansjöberget vid gruvorna. Harry von Eckerman var godsägare i Ekeby i Sörmland och överingenjör i Ljusne-Woxna Aktiebolag, där Eckermanssläkten ägde aktiemajoriteten. Jag minns att min far körde upp borrhörarna då provbrytningen skulle börja. Den största borrhöraren måste tas isär i tolv delar och vägen var så stenig och brant att den måste fraktas med häst och släpbår. Men Eckerman betalade bra för hjälpen. Till och med jag, som bara var 6-7, år fick en femma varje gång jag vaktade hans bil. Han kom ofta till Mansjön den här tiden och hade alltid med sina två pojkar. Till gruvorna fraktades det också upp några baracker, där bl.a. smederna höll till. Vi småpojkar uppfattade smederna som elaka, de röt åt oss när vi kom in i barackerna. Men vi kanske inte var så lydiga heller.

Fina stenar som glittrade som guld plockade vi med oss hem.

Harry von Eckermans doktorsavhandling *The rodes and contact minerals of the Mansjö mountain*, försvarade han 1922 på en stubbe i Mansjöberget.

Det blev inte, som vi hoppades. Något Klondyke med gruvbrytning i stor skala i Mansjöberget kom aldrig i gång.

1925 fanns följande mantalsskrivna i Mansjön: Änkan Carin Persson, som avled 1927. Arrendatorn Verner Nilsson med hustrun Emma Nilsson, samt hemmavarande barn Signe, Tora, Karin, Holger, Böre, Ester och Birger. När flickorna konfirmerats fick de i regel ge sig ut och tjäna piga, medan grabbarna började i skogen.

När myrarna frusit till och snön kommit började far sin tröstlösa vandring till bolagskontoret i Lobonäs för att få timmerkörning för vintern. Det blev många vändor innan han lyckades. Kanske blev det till slut Påkmyra, Frysbacken, Hummeltjärn eller Klacken. Där fanns kalla dragiga kojor som vi skulle bo i för dålig betalning. Då var det att packa och ge sig iväg. Vid påsk var företaget i regel slut och någon gång senare kom

sluträkningen. Ibland var vi skyldiga några hundra och då var det att ta kolvedhugning, eller på hösten kolning eller massavedshugning och så gick det runt år efter år.

His masters voice.

En höst då vi fått huggning hemmavid kom det en agent fräsandee på en stor motorcykel. Han hette Ivar Liljedal och hade en fruktansvärd svada. Han sålde allt möjligt, men vi fäste oss vid en vevgrammofon, som kostade 120 kronor. Den ville vi gärna tillhandla oss. Men hade vi råd ? Kunde vi klara avbetalningarna som gick upp till den facila summan 10 kronor i månaden? Vi fyra bröder höll familjeråd med Einar som ordförande och dristade oss att köpa den åtrådda tingesten.

Vi ställde grammofonen på köksbordet, då den kom. Den var svart. Vi öppnade den och såg på innanmätet. På insidan satt en bild av en hund, som tittade in i en grammofontratt och under stod det HIS MASTERS VOICE, vad det nu kunde betyda. En av oss kastade sig på cykeln och trampade till Edsbyn . Vi måste ju ha stift och en skiva. På söndan var det finväder. Då bredde vi ut en filt på gårdsplanen , där hela familjen samlades. Vi satte på skivan sedan vi vevat upp grammofonen och hörde Sven Olov Sandberg sjunga Lyssnar du på mej i kväll lilla mor.

Det var en högtidsstund. Och avbetalningarna klarade vi.

Det var mycket löst folk efter vägarna på den tiden. Nasare, luffare och tattare. En nasare, som ofta kom och låg över och köpte middag för en krona var Axel Olsson. En gång när vi såg honom komma blev fruntimmerna förskräckta. De visste att han tyckte om pannkakor, men de hade ingenting att smörja pannan med. Men Karin fann på råd. Hon skyndade sig ut och hämtade en talgboll på tetbrädan och smörjde pannan med. Sedan åt Axel

pannkakor, så flottet rann om munnen. Jean-Olsson var en annan nasare, som drog en liten kärra efter sig som gnisslade, Karin tyckte att det ropade brö, brö, när Sjang kom. Sander och Bricken kom också ungefär en gång om året med sina tre barn Gotthard, Gustav och Mari. Sander var storfiskaren, som högg sig ett metspö och hängde en strömming på kroken och sedan gick han ner till klappstället och drog upp så många gäddor som helst.

Bolaget uppförde en ny mangårdsbyggnad i Mansjön 1943 och året efter revs den gamla.

- Det känns som en människa dör, sa mor när man började riva.

Som i andra familjer på den tiden var det far som bestämde , men han rörde oss aldrig vad jag vet, han gick mest tyst, men när klockan slog åtta på kvällen, då skulle alla gå till sängs, det höll han hårt på. Vi hade fotogenlampor ända fram till 1946-47 och han såg till att ingen låg och läste och brände fotogen. Men far hade en fin humor. Den tog han fram när han var på besök i grannbyn eller på något kalas.

Mor var den snälla, timida människan, som vi tydde oss till , men visst kunde hon riva i åt oss när vi gjorde rackartyg. Hon skulle alltid finnas till hands och hade en stor arbetsbörda. Det var till henne man gick med sina bekymmer och glädjeämnen. Efter en lång arbetsdag och när alla de andra lagt sig, då tog mor fram spinrocken eller stickstrumpan och fortsatte arbeta ett par timmar till.

Här i Mansjön hade våra föräldrar sin stund på jorden. De gifte sig och tog över jordbruket när de var unga. Här drömde de sina framtidsdrömmar och upplevde säkert både sorg och glädje. Här åldrades de och lämnade oss.

Far dog 1953, 83 år gammal och mor gick bort 1957, 86 år gammal.

När far blev gammal tog näst äldste sonen Einar och hustrun Elsa över arrendet. (bil. 14-16) Han var stark som en björn, lugn och godmodig. Kroppen mår bäst då den arbetar, var hans valspråk. Hans stora sorg kom då han hade slutat med jordbruket och måste sälja sin mångåriga arbetskamrat, hästen, till slakt. Då kunde han heller inte hålla vägen öppen fram till landsvägen, varför makarna bodde i Edsbyn under vintrarna. Einar dog 1976. Hans dotter Eva-Lena hyr nu Mansjön (bil. 17) som fritidsbostad under somrarna.

De andra syskonen till Einar, som finns med på släkttavlan (bil. 18) hade redan gift sig och lämnat Mansjön. Sex av dem har gått bort, men Holger, som bor i Stockholm, Böre i Los och Birger, som bor i Östersund, är kvar.

Nu är Mansjön tom på människor större delen av året. Bolaget har skördat stora vinster i berget där. Resultaten är avskräckande. Fula kalhyggen har rivits upp s i naturen och det värker i kroppen på de gamla skogsarbetarna som finns kvar. Virket, som de svettats ihop går nu i skytteltrafik ut till kusten.

När ungdomen flyttade lades skolan, affären och posten ner. Navet, som allt snurrade omkring, togs ifrån dem.

Björnen och vargen och de övriga vilddjuren, som människan skrämde bort från trakten för fyra hundra år sedan, kommer närmare bebyggelsen. Kanske håller de på att återta sina forna revir ?

Därmed överlämnar jag min berättelse om Mansjön, den ensamma gården i storskogen, som står som ett monument över strävsamma människors arbete under en gången tid.

Birger Nilsson

född i Mansjön 1915,
(numera bosatt i Östersund sedan 1945)

GÅRDEN I SKOGEN. (En liten novell om Mansjön)

Ensam i de folkfattiga skogstrakterna i södra Los ligger, lite avsides, gården Mansjön vid sjön med samma namn. Under några sommarveckor lever gården upp, då syns människor röra sig där och njuta sin semesterledighet. Men andra tider på året står den tyst och öde, medan höststormarna sveper runt knuten och snötäcket lägger sig tungt över omgivningarnas kalhyggen.

På bergknallarna runt omkring bosatte sig svedjefinnar i början av 1600-talet. De brände ner skogen, sådde sin finska svedjeråg i askan och fick med tiden ganska goda skördar. Finnarna var ett arbetsamt släkte. Familjerna blev stora. De sökte ensamheten i de milsvida skogarna och ingen annan bosättare fick komma dem nära. Avståndet skulle vara så stort att de inte såg röken från grannens svedjor och de ville också ha ensamrätten till fisket i sjöarna, som de passerade på sina långa gångvägar till närmaste kyrka. Inte att undra på att finnen, som 1628 kom till Tenskog, ilsknade till då han upptäckte att en savolaxfinne slagit sig ner i Lillskog, flera mil bort. En dag då de båda finnarna törnade ihop på skogen röt Tenskogsfinnen:

- Mitäs tänne tulit ? Tässä mulla ois evcesti kirkko tiellä.

(Vad kom du hit för ? Härav skulle jag haft mig vägkost på vägen till kyrkan.)

Fler finnar bosatte sig med åren uppe i bergen i södra Los. I Kvarnberg, Kvarnbergstorp, Hässjaberg och Hornberg, Byarna fick finska namn, som nu är glömda och finska seder och bruk fick fotfäste där. I varje sjö i området finns Likholmar kvar, dit finnarna fraktade sina döda under sommarhalvåret, för att sedan köra dem med häst till den långt bort belägna kyrkan på vinterföret, där de begravdes. Tenskogsfinnarna skulle till Färila kyrka och Kvarnbergsfinnarna till Ovanåkers kyrka, där de hade kyrkoplikt. Finnarna spred sig även över skogstrakterna i Värmland och Dalarna med myndigheternas goda minne. Men så småningom förbjöds svedjebuket och det blev slut på den finska invandringen. Klart är att svedjefinnarna var de första som bosatte sig i trakterna kring södra Los.

Ungefär två hundra år senare kom en ensam man vandrande från Kvarnberg, där han var bosatt, neröver dalsänkorna, där Loån rann fram och bytte namn mellan sjösystemen norrifrån, på sin väg mot Voxna älv och kusten. Mannen var av finnsläkt, han närmade sig femtio och hette Olof Olsson. Året var 1823. Hemma i Kvarnberg gick hustrun Anna, som var ett par år yngre och höll styr på barnen. Äldsten Per Olof hade fyllt 17, Jonas 13 och tvillingarna Carl Gustaf och Johan Erik var bara åtta. Skörden hade slagit fel och Anna hade nästan tomt i skafferiet. Men lite torkad fisk, fem, sex potatisar, en bit barkblandat bröd och en skopa enbärdricka fick duga till söndagsmiddan.

Anna hade märkt att Olof blivit allt tystare och grubblande den sista tiden. Olof brukade ta långa promenader neråt älvdalarna och nu hade han varit borta i fyra timmar snart . Maten stod och väntade på bordet.

Olof hade gjort en tur ner till en skogsglänta, som kallades Lerhafven på nordöstra sidan av sjön Mansjön. Han hade förälskat sig i platsen . Utsikten utöver sjön, där fisken vakade, skogen, där det fanns gott om mulbete, men framförallt starrnyrarna uppefter ån lockade honom. Visst verkade jorden stenig och mager, men det gröna, färska starrgräset vägde upp allt detta. Om han nu bara kunde skaffa skrivhjälp, så skulle det äntligen ske.

Några dagar senare var hustrun Anna invigd i Olofs planer och många kvällar hade de setat och resonerat om hur fint det var därnere i dalen vid sjön. Anna och ungarna hade varit med dit och blivit helt betagna och ville flytta från Kvarnberg snarast. Sjuttonåringen Per Olof, som var stor och kavat, brann av arbetslust, särskilt sedan fadern anförtrott honom att det var han som skulle bli den nya husmannen i Lerhafven.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län tillstyrkte Olof Olssons ansökan att på Ovanåkers kronoallmänning få anlägga ett nybygge, som kom att kallas Mansjön nr.1. När nybygget insynades den 28 juli 1824 hade Olof Olsson med familjens hjälp redan odlat upp ett och ett halvt tunnland stembunden mark med sina primitiva redskap och skördat lite potatis, korn, råg och ärter. De hade även timrat upp några små byggnader och snart blev det inflyttning. Nu var det sonen Per Olof som tog över gården. Han blev änkemän och gifte senare om sig i Los med pigan Brita Ersdotter, som härstammade från Alfta och födde honom fyra barn. Föräldrarna Olof och Anna bodde kvar i Mansjön till döddagar.

Skogen hade inget värde. Det var starrmyrarna som var bondens guld på den tiden. Per Olof kastade snikna blickar på några starrslåtter i närheten av Mansjön, som tillhörde Tenskogs byamän. Han skrev till avvittringsnämnden och hemställde att få övertaga dessa guldklimpar. Men det blev avslag och Per Olof fortsatte att röja, odla och så, medan åren gick allt fortare. Nu närmade han sig sexti och började fundera på att sälja Mansjön och ta det lite lugnare.

Båda föräldrarna var nu döda. Per Olof slog till när handlaren N.O. Näs från Östersund visade sig intresserad. Köpebrevet är daterat den 14 september 1865 och köpesumman var 12.000 Riksdaler Riksmünt. Kanske var det en spekulationsaffär, vad vet man, eftersom skogen börjat få värde. Synen, som förrättades av kronohemmanet Mansjön nr. 1 om 3 öresland i samband med försäljningen, visade välskötta byggnader i försvarligt skick, som det hette. Nils Olof Näs behöll fastigheten endast i sex år. Nu vändes ett nytt blad i Mansjöns historia. Det enskilda ägandet av jorden och skogen var slut. Nu tog bolagsväldet över.

Den 3 november 1871 sålde Nils Olof Näs Mansjön nr. 1 till Woxna Bruks egan, som senare blev Ljusne-Woxna AB. Köpeskillingen var 20.000 Riksdaler Riksmünt. N.O. Näs tjänade alltså åtta tusen på affären och det berättas att när han fick pengarna skrattade han och skrek i högan sky: Åttihundra tar aldrig slut, åttihundra tar aldrig slut. Skogsavverkningarna hade nu kommit igång och det var naturligtvis de stora skogsarealerna i Mansjöberget som bolaget ville åt.

Många människor, som vi inte vet mycket mer om än vad arkiven berättar, har bott i Mansjön under tidernas gång. Men de levde väl och verkade ungefär som vi. Arbetade och slet som vi, hade drömmar och förhoppningar som vi, var glada eller sorgsna som vi och skrattade och grät om vartannat som vi brukar göra. Kanske var dom ganska lika oss.

Gården i skogen är nu tom på människor större delen av året. Bolagen har skördat stora vinster där. Resultaten är avskräckande. Fula kalhyggen har rivit upp stora sår i naturen, människorna har flyttat söderut och virket som arbetarna svettats ihop går nu i skytteltrafik till kusten. Det värker både i kroppen och själen hos de gamla skogsarbetarna, som dröjt sig kvar i trakten.

Birger Nilsson

född i Mansjön, numera boende i Östersund.

BILAGOR

Bil. 1. OFVANÅKER AFVITTRINGSHANDLINGAR 1836-1845

(AVSKRIFT)

OFVANÅKER

92

AFVITTRINGSHANDLINGAR

1836 - 1845

(7 K RU)

(Erhållet från Överlantmätarmyndigheten i Gävle med bif. kartor. Formatet så stort att jag ej kan kopiera handlingarna. Gör en avskrift i stället)

Prokoll över avvitringsmål där även Mansjön nämns.

Nybygget Mansjön beläget på nordöstra sidan av en sjö med samma namn, är insynat den 28 juli 1824 samt innehaves av Olof Olsson, hvilken (består?) av stenbunden jord odlat 1 1/2 tunland och å en del deraf är nu utfått 5/8 tunna korn 1/2 tunna råg , 3 kappar ärter och 1 tunna potatis. Den till åker ämnade jorden utgöres af mer och mindre sandblandad rödmylla och norr om bygget är en myra som kan till sval odlas. Skogsmarken är mycket bergig och har svagt mulbete. På nybygget är uppfört en stuga med 2 ne fähus, badstuga, foderlada, sädeslada och ett fjös.

Nybyggaren anmälde det han åstundat på västra sidan af sjön få intaga och till nybygget lägga ett halft tunland åkertjenlig odlingsjord.

År och dagar förr skrefvne

Å Embetets vägnar

Oläsligt förnamn Widmark.

Förestående protokoll från och med den 11 till och med den 16 sistlidne juli är i sammanträde med vederbörande nedanskrifne dag uppläst och till riktigheten erkänt,

Betygar Ofvanåker den 12 september (årtal oläsligt)

Anders Aronson Per Jonsson
Kyrkbyn Alfta
Socksens

Godemän.

Bil. 2 Styresmannen för Afvittringen afgivne förslag

Styresmannen för Afvittringen afgivne förslag:

Per Olof Olsson vid Mansjön:

Att å det honom tilldelade område ligger en slätterlägenhet som begagnas och är tillerkänd Tenskogs byamän i Färila socken, och anser sig Per Olof Olsson sig bör hafva denna Slåttlägenhet hvarjemte klagas öfver att en slått vid Mansjö quarn är uppskattad till dubbelt mera än den någonsin kan gifva , af Johan Persson i Mansjöhed att det är brist på slåttland och den myrslättern byggarne icke vore berättigade till talan ifråga om tvister emellan Kronan och Ofvanåkers Socknemän om äganderätten till mark inom kronoallmänningen torde innehafvaren af Stora Öjungsbo samt nybyggarne å Öjung och Mjölåsen klagomål ej förtjena afseende. Hvad åter vidkommer Per Olof OLssons å Mansjö nybyggne klagomål däröfver att en slåttlägenhet inom hans tilldelade område som hörer under Tenshemman i Färila socken af dem får bibehållas så äro bemälte hemmansägare som genom Alfta Tingslags Ägodelnings Rätt i denna del lagskraftvunna utslag af den 14 mars 1834 tillerkände rättigheter att bibehålla ej mindre denna än och en å Mansjöheds Nybygge liggande slåttlägenhet , vilka lägenheter äro uti skattläggning föreslaget särskilt å hemmanen upptagne hvadan något avseende ej kan fästas vid det gjorda påståendet.

====

Bil. 3. Litt Ä Mansjön

Litt Ä Mansjön.

Pehr Olof Olofsson

Här följer en lång tabell med uppdelning av hans mark.

Den nedräknade summan blir följande:

Summa duglig mark 434.19. Impediment 403.5 Uppskattat 187.20

Vilket svarar mot 3 öresland eller ? gårde mantal.

=====

Befrielse från Skatt och Räntor :

För

Mansjön

25

år.mm

Bil. 4. TILL KONUNGENS HÖGRE BEFALLNINGSHAVANDE UTI GEFLEBORGS LÄN

TILL KONUNGENS HÖGRE BEFALLNINGSHAVANDE UTI GEFLEBORGS LÄN.

Ingressen nästan oläslig, den innehåller inga viktiga saker . Sedan kommer följande :

På Kronoallmanningen inom Ofvanåkers Sockn finnes en lägenhet å Nord-Östrasidan om så kallade Mansjön, som kan odlas till åker och slogland. För att å berörde lägenhet kunna få anlägga ett Nybygge anhålles allerödmjukast om behörigt tillstånd därtill, sedan Laga Syn därå blifvit hållen, och till hvars företagande och värkstgällande nu i sommar eller höst , lika ödmjukt anhålles , att behörigt förordnande för vederbörande Kronobetjent , med biträde af Nämnd, kunde blifva utfärdade - Ofvanåker den 29 juli 1823.

af
Oläsligt förnamn Lundsten
Vice Sockn. Skrifvare.

Olof Olof Olsson Husman
Kvarnberg.

En anteckning om att denna skrivelse inkommit till Landshövdinge Embetet är undertecknad av två personer.

Bil. 5. Till Kungl. Majt. Befallningshavande i Gefleborgs Län

5 nov. 1869.

Till Kungl. Majt. Befallningshavande i Gefleborgs Län.

Att krononybygget Mansjö, om 3 öresland, i Ofvanåkers socken, måtte från krono till skatte införvisas , får jag, med bifogande af syneinstrument och resolution ödmjukeligen anhålla.

Östersund den 1 november 1868

N.O.

Näs

BIL. 6. Landshövdinge Embetets i Gefleborgs län Resolution

Landshövdinge Embetets i Gefleborgs län Resolution

uppå den af Husmannen Olof Olsson i Qvarnberg gjorde ansökning att å OfvAnåkers utbrutne Krono Allmänning , vid så kallade Lerhafven , å Norra ändan af Mansjön , Tre mil nordväst om från Woxna Kyrka och 3/8 -dels mil i Öster från Qvarnberg , få anlägga ett Nybygge , å hvilken lägenhet till följd av Remisjornal den 31 Aug. 1823 ? Laga Syn och Undersökning blifvit av Kronolänsmannen i Soknen med Tvenne Nämndemän den 28 juli 1824? förrättad, därvid någon emot Anläggningen icke blifvit gjord, utan en haft anmält av förekommande skäl . Sökandens Son Pehr Olsson komme att Nybygget tillträda och i sitt namn förthy åtföljande skyldigheter ansvara , hvarefter Lägenheten , som enligt Syne Protokollet innefattade Ellfva och ett halft Tunneland åker och Sval samt Sex ...äng, efter Konungens Befallningshafvandens förordnande den 14 Juni 1827, samma år blifvit av vederbörande Lantmätare Gevmetrice affattad , å Charta lagd och beskrifen.

Gifven å Gefle Landskontor den 31 december 1828.

Landshövdinge Embetet har denne ansökning i behörigt .. vägnar deltagit och som Synemännen ansett Lägenheten tjänlig och tillräcklig för andamålet af ett Nybygges anläggande härstädes , hvaremot någon protest ej heller blifvit gjord , alltså kräver Landshövdinge Embetet med afseende å Synemännens tillstyrkan och med följd af Kungl. Kammar Collegie Cirkularie Bref den 14 febr. 1782, 13 ꝀKongl. Förordningen om Skogarna i Riket den 1 aug. 1803 samt 7:de och 8:de ꝀꝀ af Kongl. Afvittringsstadgan den 10 feb 1824 med de flere om oländigs Marks uppptagande utkomne författningar skäligt tillåta Sökanden att den för honom synade och besiktne lägenheten under namnet af Mansjön inhägna , upptaga och begagna , såsom för befrämjande högst nyttigt, med rättighet att vid Skogsdelning från allmanningen erhålla den efter öretalet belöpande skog , dock med villkor , att framdeles efter åtnjutne Tjugufem Frihetsår , som beräknas från det årets slut då Nybygget å marken utstakades och således från och med 1828, samt att ej försämrans Torpens mulbete i förhållande tills idag.....

till Kronan erga Ordinarie ränta och Kronv. tionde , likväl på det sätt att sedan 3/4 de delar av frihetsåren eller 19 av med år 1846 tilländagått , hälften av Räntan under de återstående 6 åren till och med 1852 till Kronan utgives jämt därefter hela Räntan, Hvar emot Nybyggaren med stöd af Kongl. Kungörelsen den 24 Juli 1783(en massa kungörelser uppräknade) härigenom tillägges befrielse under de femton frihetsåren eller till och med 1842 för alla Utskylder och ..för Nybygget samt för sig Hustru och Barn.

Den med denne resolution missnöjde, är obetaget att enligt Kungl.¹ Förordningen den 10 jan. 1959 (Här följer en lång rad besvärshänvisningar ,som utelämnas) .² Två oläsliga namnteckningar. Olof Olsson Qvarnberg Husman

1

2

BIL. 7. Öfverlåtelsebrev från Per Olsson rörande Mansjön, Ofvanåker af den 14 sept. 1865

TILL N O NÄS.

Öfverlåtelsebrev från Per Olsson rörande Mansjön, Ofvanåker af den 14 sept. 1865.

Jag undertecknad försäljer härigenom till Herr N.O. Näs från Östersund, åborätten till mitt enligt Kongl. Maj:ts Befallningshavare Inrymnings Resolution den 31 december 1828 innehafvande Krono Nybygget Mansjön om 3 öresland beläget : Ofvanåkers Allmänning i Gefleborgs län emot en öfverenskommen och betingad köpesumma af Tolf Tusen /: 12000 Riksdaler Riksmünt och som ifrågavarande summa denna dag enligt Revers bekommit afhänder jag mig åborätten till omför mälde Krono nybygge till bemälde N.O. Näs med allt hvad som därtillhör, såsom det vid nybygget brefintliga Byggnader och odlingar , skog och fiskvatten under tillkännagifvande att nybygget nu genast får af köparen tillträdas och i allo till sin fördel begagnas, samt vid vederbörlig ort söka och erhålla den säkerhet hvarom han för gott finner, sålunda öfverenskommet och ??

Mansjön den 14 Sep 1865

Phär Olof Olsson
Säljare

N. O. Näs
Köpare

BIL. 8. Till Konungens Högre Befallningshafvande uti Gefleborgs län

31 dec. 1828.

Till Konungens Högre Befallningshafvande uti Gefleborgs län

(Först kommer en skriftlig introduktion av mindre värde som är oläslig.)

Därefter följer:

På Kronoallmännningen inom Ofvanåkers Sockn finnes en lägenhet, å nordöstra sidan om så kallade Mansjön, som kan odlas till Åker och Slogland För att å berörda lägenhet kunna få anlägga ett Nybygge anhålles allra ödmjukas om behörigt tillstånd därtill, sedan laga syn därå blifvit hållen, och till hvars företagande och värkställande nu i sommar eller höst , lika ödmjukt anhålles , att behörigt förordnande för vederbörande Kronobetjänt , med biträde af Nämnd , kunde blifva utfärdade. - Ofvanåker den 29 Juli 1823.

af
F. Raul Lundsten
vice Sockn Skrivare

Olof Olofsson

Husman

Qvarnberg

Denna skrivelse anmäldes ha inkommit till Landshövdinge Embetet i Gefle
den 21 Aug.

1823.

Bil. 9. KONGL MAJ . ts FALLNINGSHAFVANDE ÖFVER GEFLEBORGS LÄN

KONGL MAJ . ts FALLNINGSHAFVANDE ÖFVER GEFLEBORGS LÄN

Gör veterligt : att alldenstund Per Olof Olofsson, efter det hans fader fader genom resolution den 31 december 1828 fått anlägga krononybygget Mannsjön genom afvittringslag af den 26 oktober 1840 blivit antagen till Kronoåbo å Nybygge Mannsjön Om 3 öresland i Ofvanåkers Socken af Provinsen Helsingland numera medels skriftlig afhandling af den 14 sept 1865 öfverlåtit besittningsrätten af denna kronoegendom som vid anläggningsöfverlåtelser provinsieft sattes till 2 öresland men vid afvittringen bekom jord för 3 öresland till Nils Olof Näs fördenskull, i förmåga af Kongl. Kammar-Collegii Kungörelse den 29 februari 1808 finner Kongl. Maj:ts Befallningshafande för gott , villkorligen och med förbehåll af annans på särskild pröfning tillåfventyrs beroende bättre rätt , härmed antaga honom N.O. Näs att efter redan nämnde Per Olof Olofsson vara Kronoåbo å ifrågavarande Mannsjön.

Åboen åtnjuter i följd häraf alla de rättigheter för sig och sina anhöriga, som uti åberopande och flere till ämnet hörande Författningar äro bestämda, till dess sig visat, om anspråk på bättre rätt framställes, hvarföre öfverlåtelser och nu varder, med föreläggande af natt och år för styrkande af rättsanspråk, i Tingslaget kungjord.

Åboen erinras om den sorgfälliga hävfd , honom tillkommer, så till jordens rikjtiga brukningsätt som till åbyggnads och hägnads uppförande och vidmakthållande äfvensom till skogens vårdande, på sätt författningarne förmå.

Åbo-ombytet skall i öfrigt vid nästa mantalsskrifning anmälas.

Gefle Slott i Landskontoret den 15 Juli 1867

På Landshöfdinge Embetets vägnar

Två

oläsliga

namnteckningar

Bil. 10. Kungörelse af den 27 december 1866

År 1868 den 28 Och 29 September blef till följd af Herr Kronofogden Rl. Modins på Kungl Maj:ts Befallningshafvandes föreskrift i dess allmänna Kungörelse af den 27 december 1866 grundade förordnande af den 3:dje Juni sistlidne år , af undertecknad , Krono Länsmans, med biträde af Nämndemännen Jan Persson i Knåda och Mårten Ersson i Emnebo, syn förrättad å Krono Nybygget Mansjön om 3 öresland, som innehafves av Handlanden N.O. Näs i Östersund Jämlikt Kongl. Maj:ts Befallningshafvande villkorliga Imissions-Resolution af den 15 jului 1867.

Genom Landshövdinge Embetets i Gefleborgs Län af Kongl. Maj:t fastställda utslag af den 29 oikt. 1840, är Nybygget Mansjön tillerkändts 30 frihetsår, räknade ifrån och med år 1846, med skyldighet att , jemte annat , under de första 10 frihetsåren årligen till Åker- eller Swal-jord uppodla 6 Kappland, samt sedermera 4 Kappland årligen för hvarje Öresland , hvaraf Nybygget består , hvarefter besigtningen företogs och befanns Nybygget som säger:

Å Nybygget finnas följande Byggnader uppförda:

Mangårdsbyggnad: 50 fot lång, 20 fot bred, 12 1/2 fot till väggbandet och 16 fot till Kroppåsen, innehållande Byggnaden 3 :ne rum med 3:ne vindar och 2:ne Murar, under tak av (?oläsligt , Spjälör ?) Ny.

Källare af sten under nämnda byggnad - i gott stånd

Stallbyggnad sammanbyggd med Wisthusbod 42 fot lång, 15 fot bred, 11 fot till väggbandet och 14 fot till Kroppåsen under samma tak av stickor ?---I godt stånd.

Kornlada 23 fot lång, 20 fot bred , 9 fot till väggbandet och 13 fot till Kroppåsen, under tak av spjälör ? I godt stånd.

Winter Fähus , med mur under tak av näfver och klufvet virke --I försvarligt skick.

2:ne Sommar Fähus --- I försvarligt skick.

Badstufva ----Ny.

En Stugubyggnad, innehållande 2:ne rum under tak av näfver och klufvet virke ----- i försvarligt skick.

Å nybygget finnas 3:ne större hölador under tak af stickor, af hvilka 2:ne äro nya samt 6 st. mindre hölador - ----- i godt stånd.

Odlad åker och sval = jord uppmättes och befanns innehålla 12 tunnland 15,972 Kappland i areal till större delen nybruten. ----- försvarligt häfvdad.

Äng. I ladorna inbergade Höet uppmättes och befanns utgöra 2,720

forts. Bil. 10.

kubikfot. Innehavarna har, utom den i Karta beskrifningen upptagna Ängesslåttern börjat afrödja ungefär 3 Tunmland i areal till ängsslått, som efter ? ändrad odling ansågs böra gifva minst 1,230 kubik fot hö årligen. Hägnader, diken och rödjningar befunnos uti ----- Försvarligt skick.

Härvid bör anmärkas, att under innevarande års starka torra höskörden utfallit en tredjedel under den vanliga höafkastningen.

Skogen enskiftad, är efter behovet tillräcklig. För närvarande vinterfödes i Nybygget 1 häst, 5 st. Kor, 8 st. Getter, 12 st. Får och 1 Gris.

Då enligt den vid förrättningen efterhörande af dåvarande Afvittrings-Landtmätaren numera Landshöfdingen , Riddaren och Kommendören Herr S.P. Bergman vid indelningen af Ofvanåkers Krono Allmänning år 1845 upprättade Beskrifning öfver de till Nybygget Mansjön tilldelade lägenheter , detta Nybygge blifvit tilldelade 12 Tunmland Odlingsjord samt Ängesland till 12 lass Hömå, och då dessa Odlingar äro enligt ofvanstående Syne-Instrument fullbordade, anse Synemännen Nybygges= Innehafvaren hafva, ehuru de 30 frihetsåren räknade ifrån och med år 1846 ännu icke gått till ända, fullgjort åliggande både Odlings- och Byggnads-Skyldigheter och tillstyrka derföre att ifrågavarande Nybygge må ifrån Krono- till Skatter omföras.

OS ? Hammarström

Likheten med originalet intygar
??

Hammarström

Bil. 11. KONGL. MAJ.: TS BEFALLNINGSHAFVANDE UNDER GEFLEBORGS LÄN

KONGL. MAJ.: TS BEFALLNINGSHAFVANDE

UNDER

GEFLEBORGS LÄN

gör veterligt att som Handlanden Nils Olof Näs i Östersund medelst resolution af den 15 juli näste år blifvit vilkorligen antagen till åbo å Krono nybyggnaden om tre Öresland i Mansjö af Ofvanåkers socken uti provinsen Helsingland och kungörelse om anmälan av anspråk på bättre rätt dertill blifvit herifrån samma dag utfärdad samt behörigen uppläst , neml. i Ofvanåker, Woxna och Loos den 28 i denna månad af i Alfta den 22 september 1867 utan att någon slik anmälan inom natt och år derefter hit inkommit. Alltså och i förmågo af Kongl. Kammar-Collegii kungörelse den 29 Febr. 1808 , finner Kongl Maj:ts Befallningshafvande för godt härmed antaga

NILS OLOF NÄS

att efter PER OLOF OLOFSSON

närmast förut varit Krononybyggets innehafvare till kronoåbo å ifrågavarande Mansjö , egande han att i sådan sin egenskap tillgodonjuta alla de rättigheter för sig och sinba anhöriga, som uti åberopande , med flera till ämnet hörande Författningar, äro bestämde.

Åbon erinras om den sorgfälliga häfvd, honom åligger så till jordens rigtiga brukningsätt, som till åbyggnads och hägnads upphörande och vidmakthållande, äfensom till skogens vårdande hvarigenom allt afses, att denna egenfdom må ej allenast bebehållas vid ett oförminskadt värde, utan åfen genom afkastningsförmåga för framtiden lemna ökadt uppehälle och bergning till allmänt och enskildt gagn.

Enligt Kongl. Kungörelsen den 23 januari 1811 skall till Wadstena Krigsmanshus uti Landt Ränteriet härstädes lefvereras ^ 3 Rdr för mantal en afgift af femtiosex öre Riksmynt under titel Wadstena krigsmanshus nyare medel och bervis derom härartädes mot anteckning härå företes.

Åboombytet skall i öfrigt vid nästa mantalsskrifning anmälas.

Gefle Slott i Landskontoret den 12 December 1868.

J. Asker / Södermark (NO NÄS intygar att han inbetalat 56 öre ti
STÄMPEL Wadstena Krigsmanshus.)

Bil. 12 . KÖPEBREF

Genom Bruksförvaltaren August Daniel läto Woxna Bruksegare anhålla om lagfart å hemmanet MANSJÖN No 1 om 3 öresland , på grund af ett så lydande

KÖPEBREF

Jag N.O. Näs upplåter och försäljer till Woxnas Bruksegare mitt egande Kronoskattehemman Mansjön no 1 om 3 öresland i Ofvanåkers socken af Gefleborgs Län, med allt hvad till samma hemman tillhör och lagligen tillvinnas kan , emot en KÖPESUMMA AV TJUGU TUSEN (20.000) RIKSDALER RIKSMYNT, som genom ? förbindelse är likviderad och såmedels kvitteras. Såsom följd häraf afhänder jag mig härigenom förut med fullt egande och full dispositionsrätt tillegnad Woxna Bruksegare berörda gravation till hemmanet, att detsamma nu genast får tillträdas, förbindande mig till hemul enligt lag emot köparna ensamma skola vidkännas såväl hela lagfartskostnaden som ock den qvarn för det å hemmanet för innevarande år ålöpande onera och utskylder av alla slag.

Östersund den 30 november 1871

.O. Näs Wittna: Ol. Olander Claes von Utfall

Företeddes Kongl. Maj:ts Befallningshavande i länet den 25 nov. 1869 gifven Resolution, utvisande att Kongl. Ma:jt på ansökan av Handlanden Nils Olof Näs samma dag beslutat om omförning från krono- till skattenatur af krononybygget Mansjö om 3 öresland , samt att N O Näs ålagts för närvarande eller framdeles uppväxande storverks- och masteträd erlægga lösen med 75 öre för mantalet. Och fann NO alltså skäligt att å hemmanet Mansjö No 1 om 3 öresland , som Woxna Bruks egare enligt ovan intagne afhandling den 3 november 1871 för 20.000 Riksdaler Riksmünt tillhandlkat sig af N.O. Näs , meddela Woxna Bruks egare uppbud ----- första gången, Derom bevis.

GAMLA MÅTT.

1 Kilometer = 1.000 meter
1 Mil = 10.000
1 Famn = 3 alnar = 1,78 meter
1 Aln = 0,59 meter
1 Kvarter = 1/4 aln
1 Fot = 12 tum
1 Tum = 2 1/2 cm.

1 Kvadratmeter = Fyrkant m. 1 met. sidor.
1 Tunmland = 4.936,6 Kvadratmeter.
1 Ar = 100 kvadratmeter
1 Hektar = 2 tunmland, 100 ar.
1 Spannland = 1/2 tunmland
1 Kappland = 1/16 spannland
1 Kvadratref = 881,5 kvadratmeter

1 Liter = 1 kubikdecimeter
1 Kanna = 2,617 liter
1 Fjärding = 18,3 liter
1 Stop = 1,3 liter
1 Ankare = 39,3 liter
1 Åm = 157,2 liter

1 Uns = ca 30 gram
1 Skålpund = 425 gram
1 Lispund = 8,5 kilo = 20 skålpund

1 Riksdaler Riksmünt = 100 öre

Vidare fanns Daler silvermynt (Smt) ,Daler kopparmynt (Kmt), Riksdaler³ Specie, Riksdaler Banco, Riksdaler Riksgälds av olika värde.

1873 infördes nuvarande myntsystem : 1 krona = 100 öre.

EPILOG

M ANSJÖN

i går och idag.

Då den förste nybyggaren kom till nordöstra ändan av sjön Mansjön på 1820-talet, för att med spett och hacka skapa försörjning åt sig och sin familj levde människorna under helt andra villkor än vad vi är vana vid idag.

Som det stod i den gamla läseboken, den vi minns från vår skolgång var huvudnäringarna på den tiden åkerbruk och boskapsskötsel och om vi lägger till jakt och fiske, så täcker det väl i stort vad man levde av.

Man levde kvar i naturhushållningens tidevarv åtminstone ute på landsbygden. Rörde sig mycket lite med pengar fick en skvätt mjölk, en smörklick och kanske någon getost ibland från djuren i lagården, kött och fläsk under slakttiden och ull att spinna till garn, som blev varma strumpor och vantar. Under sommar och höst betade kreaturen på skogen.

Näten skulle i sjön varje kväll under sommar och höst och alla minns vi hur vi som halvvuxna ibland hade planerat någonting lustigare än att ro när far lade näten blev innerligt less på att kajka runt Mansjön. Men det var inte fråga om vad vi ville. Fisken, som sprattlade i nätmaskorna var ju gratis föda och måste tas tillvara. Även jakten gav läckert kött i grytan. Inte att förakta. Sak samma gällde skogsbären, särskilt lingonen, som på höstarna skulle plockas några hundtalsliter och bäras hem för att kokas till sur sylt, som fyllde ett stort sirapsfat till brädden, som skulle räcka till vattgröten hela vintern. När vi frampå vårkanten hinkade upp de sista litrarna hörde det till pjäsen att det brukade ligga ett par tre döda och urlakade råttor i botten på fatet. Men det var ingenting att bry sig om. Vi överlevde ju.

Skogen hade inget annat värde än som vedbrand eller byggnadsvirke till erforderliga lador. Först sernare under 1800-talet började efterfrågan även från utlandet på spiror, master och gruvstötter bland annat med stigande priser som påföljd. Det var då som bolagsagenterna fyllde slådarna med brännvinslitrar och väskorna med färdigskrivna köpekontrakt och begav sig uppöver de norrländska skogarna för att köpa skogen av bönderna för skäligt pris.

Vad däremot de som ägde någon åkerlapp satte ett högt pris på var starrmyrarna. Även om starrmyrarna ofta låg långt borta och knappast var myggfria på eftersommaren var starrhöet bra att ha som reservfoder då hemmaladorna började tömmas på vårkanten.

Invandringen av svedjefinnar företrädersvis från Savolax hade vid den här tiden pågått ganska länge. De hade hänvisats till den sämre moränjorden uppe i bergen, där de bildat byar i Tenskog, Kvarnberg, Hornberg, Lillskog, Kvarnbergstorp mm med finska namn. Kalmeter, som startat Koboltgruvor i lostrakten hade vid ett tillfälle bjudit dit ett antal herremän och samtidigt även en hel del finnar i akt och mening att de sistnämnda skulle skriva under ett kontrakt, som de inte fått ta del av.

Kontraktet innehöll en förbindelse att undertecknarna skulle hugga och till gruvan transportera 24 stafrum ved af 14 kvarters högd och bredd. Dessutom skulle de göra dagsverken och släpa foror så fort bruket kom i ordning. Alla skrev under utom Olof Olsson i Kasakka (Kvarnberg) och en till finne, som först ville veta vad kontraktet innehöll och visade misstroende. Då jagade Fogden och Länsmannen dessa båda med en kepp ikring gården, så även de till slut nödgades undetrskriva deras namn. Jag nämner detta därför att, som vi strax ska se att den som först sökte tillstånd att få slå sig ner i Mansjön hette Olof OLsson och kom från Kvarnberg och i husförhörslängden för Mansjön finns en suddig marginalanteckning efter namnet Olof Olsson som jag utläser till Spöstraff. Huruvida det gäller samma person vill jag låta vara osagt, men mycket pekar mot detta.

Aldrig får man vara riktigt glad sa pigan, på sommaren går åskan och på vintern är det husförhör. Husförhören var någonting som många avskydde. Då satt den barske prästen där framme vid ett bord och ropade upp alla personer i varje hushåll. Då gällde det att resa sig och svara högt och ljudligt. Men det räckte inte med detta. Han ställde frågor också ur Luthers lilla katekes, som han fordrade att alla skulle kunna svara på. Husförhören var en slags folkräkning, som för länge sedan är slopad.,

Första nybyggaren i Mansjön

Ö

Den 29 juli 1823 ansökte husmannen Olof Olsson i Kvarnberg om att få anlägga ett nybygge vid nordöstra sidan om sjön Mansjön , på Ovanåkers kronoallmänning. Platsen kallades Lerhafven. Genom Landshövdingens i Gävleborgs län resolution den 31 december 1828 beviljades ansökan , med tillägget att nybygget skulle tillträdas av Olof Olssons son Per. Nybygget fick namnet Mansjön.

Den 29 oktober 1840 fastställde Landshövdingen i Gävleborgs län avvittringen* av kronoallmännningen inom Ovanåkers socken**. I avvittringsutslaget fick Mansjön 30 års skattefrihet, räknat från 1846, året efter då avvittringen blivit fastställd av Kungl. Majt.

Husmannen Olof Olson var född år 1775 i Faxen , Färila församling , men kom till Mansjön från Kvarnberg. Hans hustru Anna Danielsdotter var född i Ovanåkers församling år 1777. Olof dog i 82 års ålder 1857 och hustrun Anna avled 81 år gammal år 1858. Båda dog i Mansjön.

Olof och Anna hade fyra barn nämligen Per Olof, som övertog stället i Mansjön och var född 1806, Jonas född 1810, som flyttade till Voxna 1832 samt tvillingarna Carl Gustaf och Johan Erik, vilka var födda 1815 . Johan Erik drucknade 35 år gammal.

* Avvittring = Lantmäteriförrättning som i huvudsak avser att åtskilja kronans och enskildas jord.

** Mansjön överflyttades från Ovanåker till Los församling 1845.

Per Olof Olsson gifte sig första gången 1834 i Ovanåkers församling med Marta Nilsson, som var född 1811 i Klon Ovanåkers församling. De hade tre barn i första giftet nämligen Nils Olof född 1836, Anna Maja född 1841 (Anna Maja fick en dotter u.ä. Anna Lovisa 1867) och Per född 1845. Pers hustru Marta dog i smittkoppor i Mansjön endast 40 år gammal.

Per Olof gifte nu om sig i Los församling 1855 med pigan Brita Ersdotter, som var 24 år gammal och kom från Näsbyn i Alfta församling.

Per och Brita fick fyra barn; Erik , som dog då han var två år, Brita och Johanna födda 1857 resp. 1863 samt Jonas , som just fyllt ett år då han dog.

I husförhörslängden för Ovanåker 1827-1831 är Per Olofs föräldrar och familj första gången kyrkobokförd under Mansjön. Det kan tolkas så att de flyttat till Mansjön och skrivit sig där 1827 , sedan de uppfört vissa byggnader : En stuga och fåhus badstuga, foderlada, sädeslada och ett fjös (ladugård). Att man byggt en badstuga redan nu tyder på att det var finnsläkt som bosatt sig där.

Som jag skrev i början så var starrslätterängarna mycket eftertraktade av dem som höll sig med små jordbruk och boskap. Detta gällde även Per Olof Olsson, som nu insstallerat sig i Mansjön och kastade blickarna dels på en myr norr om bygget, som borde kunna odlas till sval och han ville även till sitt hemman lägga en slätterlägenhet på västra sidan av sjön där han upptäckt ett halft tunnland åkertjänlig odlingsjord. Kruxet var att denna mark var tilldelad Tenskogs byamän i Färila församling.

Per Olof skickade en ödmjuk skrivelse till avvittringskommittén där han hemställde om att få lägga dessa starrlotter till sitt hemman. Men det blev avslag.

Man hade nu odlat upp 1 1/2 tunnland i Mansjön och skördat 5/8 tunnor korn, 1/2 tunnor råg, 3 kappar ärter och 1 tunna potatis. Det behövdes också , nödåren kom folket svalt och blandade bark i brödet.

Hur många djur det fanns från början i lagård och stall har jag inte lyckats få uppgifter om , men senare kommer sådana uppgifter att lämnas i samband med senare syneförrättningar.